

Les ocupacions prehistòriques a les Coves de l'Aumediella (Benifallet): una visió sintètica

M. Molist

A. Gómez

R. Alcantara

R. Arnaiz

M. Bofill

A. Reverté

SAPPO-GRAMPO. Departament de Prehistòria. Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

Les coves de l'Aumediella, situades en un dels meandres del riu Ebre a l'alçada de Benifallet (Baix Ebre), han estat fruit de diverses troballes d'interès arqueològic, ben documentades des d'inicis del segle XX. Els treballs centrats en el reestudi dels materials arqueològics recuperats, principalment ceràmica, lític i macrolític, ha aportat noves dades relacionades amb les activitats de freqüentació i ús d'aquest conjunt de 6 cavitats. En aquest sentit, el present article es centra en sintetitzar i contextualitzar les principals aportacions dels materials arqueològics recuperats amb l'objectiu contribuir al coneixement de les comunitats del VI-II mil·lenni al tram baix del riu Ebre.

Abstract

The Aumediella's caves, located in a meander of the Ebro River in its passage by Benifallet (Baix Ebre), have generated several findings of archaeological interest, well documented from the early twentieth century. This work is centered on the revision and restudying of this recovered archaeological remains, being them mainly pottery, lithic implements and grinding stones, and has provided new data related to the activities of frequentation and use of this set of six cavities. In this sense, this article is focused on synthesizing and contextualizing the main contributions of this archaeological remains in order to contribute to the knowledge of the 6th to 2nd Millennium communities in the lower stretch of the Ebro River.

INTRODUCCIÓ

El tram inferior de la vall de l'Ebre es considera un espai de gran interès pel desenvolupament dels assentaments d'agricultors i ramaders d'època prehistòrica. Les evidències materials d'aquestes comunitats en relació a les activitats de subsistència i organització dels assentaments ha de permetre conèixer i contextualitzar bona part de les principals activitats d'aquests grups assentats entorn al riu Ebre. Però a dia d'avui el seu coneixement és reduït i les dades atribuïbles a l'anomenada Prehistòria recent, és a dir, des de el neolític fins a l'època del bronze final, no són molt abundants.

Recordem els treballs pioners de Francesc Esteve i de Salvador Vilaseca o ja més recentment Margarida Genera i, sobretot, Josep Bosch, que ha efectuat una síntesi sobre el període dels primers pagesos (Esteve, 1954; Esteve, 2000; Vilaseca, 1953; Vallespí, 1957; Vilaseca, 1973). De fet, cal assenyalar que els treballs d'Esteve, Vilaseca i Vallespí junt als nombrosos afeccionats locals van ser cabdals per traçar un primer mapa de la presència humana a la vall inferior de l'Ebre que les publicacions i síntesis recents han actualitzat sobre bases científiques més sòlides (Genera, 1990; Bosch/Forcadell/Villalví, 1992; Asensio *et al.*, 1994-1996; Bosch, 2005; Noguera, 2006).

L'eix vertebrador d'aquest hàbitat és, sense cap mena de dubte, el propi riu, que actua com una eina d'abastiment i transport d'objectes, productes i idees. La vall de l'Ebre és escollida per les diverses poblacions humanes d'entre el VI i el I mil·lenni que, mitjançant diverses estratègies econòmiques i territorials, estructuraren un model de poblament força complex. De fet, el tram baix del riu Ebre és una de les poques regions que tradicionalment disposava per a aquest període d'un ampli registre de jaciments a l'aire lliure, sobretot de tipus funerari, mentre a la resta de Catalunya els assentaments més coneguts eren les coves.

Recordem, per exemple, que les primeres, i fins al moment més ben documentades, evidències associades al neolític antic correspo-

nen al Barranc d'en Fabra, un poblat a l'aire lliure situat a Amposta que està format per un conjunt de cabanes circulars elaborades amb material constructiu divers, entre les que destaca un sòcol de pedres i parets d'argila i restes vegetals, i diverses estructures de combustió, algunes d'elles utilitzades com a llars (Baldeu, 1971; Bosch *et al.* 1992). Aquest assentament es complementa amb altres jaciments coneguts a la zona, com és el cas del Masdenvergenc (Amposta), el Molinàs (Amposta), Els Masets (Paüls), el Turó d'en Serra (Tivenys) entre molts d'altres¹. Més recentment, l'excavació preventiva del jaciment del Molló ha permès documentar un nou assentament a l'aire lliure de tipus extens datat del neolític epicardial al bronze mig (Piera *et al.*, en aquest mateix volum).

D'altra banda, la documentació d'assentaments en coves a les Terres de l'Ebre són menys habituals, tot i que cal destacar l'important registre de la Cova del Vidre a Roquetes (Bosch, 2001) o la Cova del Calvari a Amposta (Esteve, 1966) i la Cova Cervereta a Vinallop-Tortosa (Forcadell/Villalba, 1999), de cronologies més recents. Sovint però, també s'assenyala a la bibliografia tradicional la Cova de l'Aumediella de Benifallet (Colominas, 1931). Aquesta darrera cavitat s'emmarca dintre del conjunt de les Coves de l'Aumediella o Coves de Benifallet, d'on provenen els materials que conformen el present estudi.

D'aquesta manera, des dels anys 20 del segle passat es van succeint les cites de troballes arqueològiques fetes en aquestes cavitats sense que malauradament s'hagi actualitzat la informació de la que es disposa ni la seva vàlua científica.

1. Altres jaciments coneguts són el Pla d'Empúries, el Barranc del Ceguet, la Terrassa del Mas Roig, la Terrassa de Palau, Mas Serós, Mas Benita, Punta de l'Abat, Mas de Xies, Clota Sabaté Margalef, Clota Iriarte, els Bancals de Montanyés, l'àrea de la Carrova, l'Oriola, la Mora, la Feixa del Pagès, el Mas del Hierro, les Tosses, el Planell d'Espuny, el barranc de Giner i el Molló d'Alcanar (Font: Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, AAVV 1982).

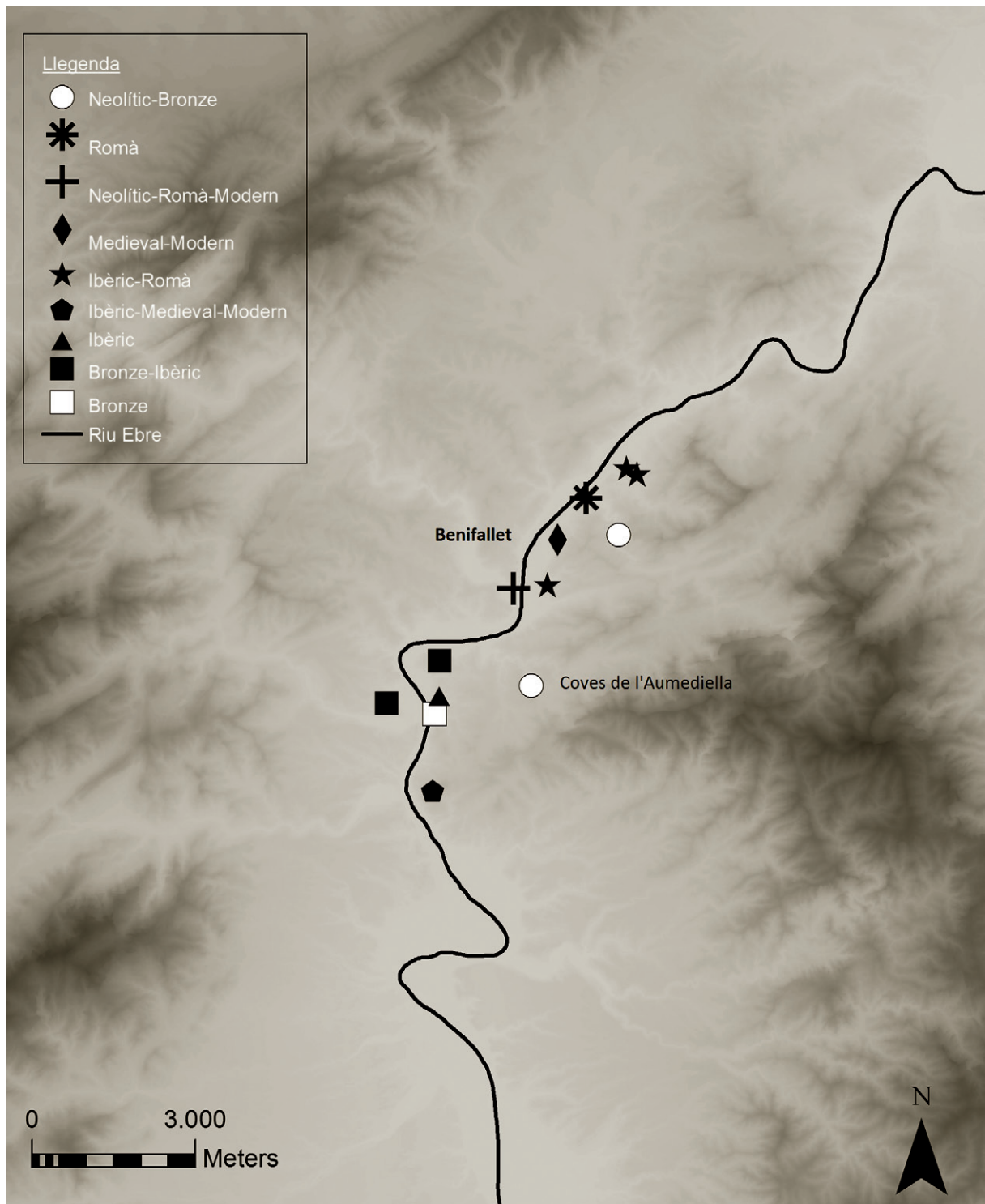

Fig. 1a. Mapa de situació de les coves de l'Aumediella i principals jaciments de la zona.

LES TROBALLES ARQUEOLÒGIQUES A LES COVES DE L'AUMEDIELLA (BENIFALLET)

Al municipi de Benifallet, sota l'ombra mediàtica de la Cova Meravelles, formació geològica i espeleològica oberta al públic, es troba un

conjunt de cavitats que són conegudes amb el nom genèric de Coves de l'Aumediella o Coves de Benifallet. Es tracta de sis cavitats relacionades hídricament entre elles, totes elles molt properes i situades a l'extrem de la Serra de Cardó, prop ja del riu Ebre. Se les coneix

Fig. 1b. Detall del conjunt de Coves de l'Aumediella amb indicació de les principals cavitats: Cova Meravelles, Cova Marigot, Cova del Dos, Cova Xafarroques. Elaborat per R. Arnaiz, SAPPO-UAB.

actualment pels noms de Cova Meravelles, Avenc del Sifó, Cova Marigot, Cova del Dos, Cova Xafarroques i Avenc del Cataclisme.² Aquestes coves, molt ben estudiades a nivell espeleològic, i algunes d'elles descobertes pel GIE del Centre excursionista de Gràcia estan situades enmig d'un cingle, a 3 quilòmetres abans d'arribar a Benifallet per la carretera que uneix Tivenys amb aquesta població (GIE, 1984; Cardona, 1990). Actualment l'accés a

2. Respecte als topònims de les coves cal aclarir diversos aspectes relacionats amb el seu ús divers en la bibliografia. L'anomenada Cova de l'Aumediella per J. Colominas en la seva publicació a l'Anuari del IEC el 1931 és la que, a finals dels anys seixanta, l'equip d'espeleòlegs anomenaria inicialment Cova del Dos. Aquest mateix grup, féu el descobriment de la Cova Meravelles, desbloquejà l'entrada a les cambres inferiors de la que ells anomenaren Cova de l'Aumediella petita, i que posteriorment i fins l'actualitat es coneixerà com a Cova Marigot (en honor a Eugeni Marigot, que encapçalava aquella expedició) i documentarien també l'Avenc del Sifó, l'Avenc del Cataclisme i la que ells anomenaren Cova de l'Aumediella Gran, que ja era coneguda pels habitants de la zona com Cova Xafarroques (en principi, pel bandoler Xafarroques).

l'espai de les coves està adequat per l'Ajuntament de Benifallet i s'hi pot arribar agafant una desviació a la dreta abans d'arribar al quilòmetre 21 de la carretera de Tivenys a Benifallet cap a una pista forestal asfaltada que remunta el Barranc de Sant Jordi fins a l'entrada de les coves.

Cova Meravelles

Té un recorregut de 510 m i -9,82 m de desnivell. L'accés a la cavitat es fa mitjançant tres boques, malgrat que dos d'elles han estat tapades. L'accés que queda lliure condueix a una sala que al seu extrem dret queda separada per una barrera de formacions d'una altra sala, aquesta de majors proporcions i més concrecionada.

Avenc del Sifó

Té un recorregut de 26 m i -15 m de desnivell. L'accés es fa mitjançant una estreta boca

circular (0,5 m de diàmetre) la qual dóna pas a un petit ressalt d'un metre. A la base, comença una galeria baixa amb sòl sorrenc que als tres metres desemboca, a mà esquerra, en una xemeneia que acaba als 6 m d'ascens vertical. Tres metres més endavant, la galeria, ja alta, finalitza en una sala amb abundant concreció parietal però amb poques estalactites concentrades a l'extrem oest.

Cova Marigot

La Cova d'En Marigot es troba seguint la sendera que comença al final de la pista, a 150 m de la Cova de les Meravelles i poc després de l'Avenc del Sifó. La boca de la cova té 2 m d'ample i 1'5 m d'alt. Dóna pas a una sala ocupada per sediments compactats. Al seu extrem oest comença una estreta galeria que als pocs metres esdevé una gatera que desemboca a una nova sala.

Cova del Dos

Té un recorregut de 253 m i -12 m de desnivell. Es tracta d'una boca circular d'un metre de diàmetre que ens obre pas a una baixa galeria lleugerament ascendent i de sòl sorrenc. Als set metres de recorregut, i després de superar un petit relleix, es desemboca a una gran sala amb abundància de concrecions totalment inactives i en procés de descalcificació.

Cova Xafarroques

Té un recorregut de 114 m i -6 m de desnivell. Es tracta d'una boca de 2 m d'ample i 1,2 m d'alt que ens situa en una galeria sorrenca de 14 m de llarg amb un sostre que va descendint progressivament. A pocs metres del principi, a mà esquerra, una petita finestra ens situa a l'inici d'una galeria de sostre baix comunicada amb l'exterior per diferents estretors

Avenc del Cataclisme

Té un recorregut de 32 m i -1 m de desnivell. L'accés es fa mitjançant una petita boca semi-

circular de 1,2x0,9 m la qual dóna pas a una sala de 8x9 m i una altura de 1,5 m. Tota la base és un caos de blocs i en un dels extrems, una estreta gatera condueix a la boca impenetrable de la cavitat ja en ple precipici.

D'aquestes sis cavitats, sabem que tres tindrien interès arqueològic donada la recuperació de material arqueològic realitzada fins al moment: la Cova Marigot, la Cova del Dos i la Cova Xafarroques.

A la dècada del 1910 J. Colominas va realitzar les primeres excavacions a la que ell anomenà Cova de l'Aumediella (Cova del Dos), amb l'objectiu de comprovar la seva autenticitat com a jaciment prehistòric. Aquestes primeres troballes les publicaria ell mateix uns anys després en un anuari del IEC (Colominas, 1931). En aquesta intervenció es va realitzar una cala de 3x2 metres a la primera sala. El nivell arqueològic és molt poc profund, no passa de 10 cm i es trobava segellat per una fina capa estalagmítica. El material aparegut, actualment conservat al MAC-Barcelona, es un conjunt de 9 fragments de ceràmiques fetes a mà, algunes llises i d'altres decorades amb cordons aplicats amb impressions digitades, ceràmica de superfície fina i allisada i alguns fragments amb decoració d'engrutats. Segurament de la mateixa campanya d'estudis o treballs provindria el vas ceràmic publicat per A. del Castillo el 1928 (actualment dipositat i en exposició al MAC-Barcelona), d'estil campaniforme i que menciona que fou recollit en una campanya del IEC per M. Pallarès (Del Castillo, 1928) i atribueix al grup d'estil Salomó. Aquesta troballa demostra, com veurem més endavant, una ocupació o freqüentació de la cavitat en els moments finals del calcolític. Per referències orals es cita la presència de dos enterraments adults (un home i una dona) i dos enterraments infantils que s'haurien localitzats a la boca superior de la cova.

A partir de l'any 1966, arran d'un llibre comprat al Mercat de Sant Andreu que parlava de les Coves de l'Aumediella, el grup d'espeleologia del GIE del Centre Excursionista de Gra-

cia efectuà una exploració global del complex de coves que desembocaria, l'any 1968, en la descoberta i obertura de la Cova Meravelles i d'un nou tram de la Cova de l'Aumediella petita (Cova Marigot) a mans d'Eugeni Marigot, Jesús Griera, Manel Arnau i Ramón Garcés.

Fruit de la seva activitat a les coves es farien diverses descobertes durant les dècades següents.³

Cap a principis-mitjans de la dècada de 1970 hi hauria una troballa aïllada de material a la Cova del Dos. En aquesta mateixa línia, E. Marigot hauria realitzat una petita intervenció a la cova homònima. Cal assenyalar però que els materials procedents d'aquesta actuació es troben desapareguts.

Pel que fa a la Cova Xafarroques es té notícia de la troballa aïllada d'una moneda romana, actualment desapareguda, juntament amb un petit conjunt de material extret de la galeria lateral que s'ha conservat a l'Ajuntament de Benifallet. Aquests materials ens aproximarien a una cronologia d'inicis de l'edat del bronze.

L'any 1996 R. Griera hi faria la troballa de la gran tenalla decorada prop de la boca d'accés, al lateral dret. En aquest punt, es contactà amb el Servei d'Arqueologia de la Generalitat per notificar la troballa i, immediatament es realitzà una actuació preventiva (a càrrec de l'arqueòloga Mª Cinta Montañés) per tal de recuperar les restes. El vas fou excavat in situ per facilitar-ne l'extracció (Montañés, 1996) i el vas es diposità al Museu de les Terres de l'Ebre.

Cap a l'any 2000, l'ajuntament inicia un projecte d'adequació del complex de coves per tal de fer-les visitables, moment en el qual es construeix l'actual passarel·la d'accés a les coves. El pla contemplava l'excavació de la Cova Xafarroques per tal d'instal·lar-hi un Centre d'Interpretació. Les posteriors dificultats econòmiques aturaren la continuïtat del projecte.

ANÀLISI DE LES RESTES ARQUEOLÒGIQUES

El conjunt ceràmic de la intervenció de J. Colominas l'any 1922

Conjunt ceràmic format per un lot de 9 fragments, 6 vores, 1 carena i 2 elements de premsió. Es tracta d'atuells de grans dimensions i alguns vasos de mida mitjana i petita. Tots ells estan fets a mà, amb pastes ben depurades i coccions de tipus mixt, predominant la reoxidació. D'aquest conjunt destaca un fragment de la part superior d'una gran tenalla amb doble cordó imprès a la part del coll, amb aplicació plàstica, element de premsió i cordó digital, que coincideix amb la descripció feta per J. Colominas del "vas que era decorat amb dos cordons amb impressions digitals al coll, i amb apèndixs massissos a manera de nansa". També són curioses dues nanses d'un vas, com les de l'anterior, però amb una depressió al mig que les divideix en dos mugrons" (Colominas, 1931). Predominen els acabats amb allisats i excepcionalment el brunyit. Destaca també un fragment de carena i dues vores de petits contenidors associats a vasos o tasses de tipus carenat. El repertori formal és freqüent en contextos de neolític final i bronze, si bé la tenalla té clars paral·lels dins el bronze inicial i és freqüent en tot el nord-est peninsular. Més singulars són els elements de premsió a mode de mugrons o llengüetes dividides, que per proximitat es poden associar als elements de premsió recuperats al jaciment del Molló (Piera, 2010, Gómez *et al.*, 2016).

La gran tenalla de la Cova Xafarroques

Es tracta d'una gran tenalla de ceràmica feta a mà, amb una forma tancada, perfil ovoide i fons apuntat, d'aire anforoide. Té un diàmetre de boca de 24 cm però és a la part central que el vas agafa el màxim diàmetre. En aquesta part i a l'alçada de la carena es troben les dues nanses de cinta. L'alçada total del vas és de 74 cm.

La superfície exterior es allisada i probablement degué tenir originalment un brunyit fi

3. Comunicació personal Jesús Griera i Roger Griera.

potser lleugerament vermellós però en l'espatlla i coll del vas apareix una decoració plàstica de gran complexitat i formant motius de cercles concèntrics. Es tracta de cordons llisos, de perfil apuntat, realitzats per pinçament, que es distribueixen en tota la superfície. En la seva distribució trobem dos cordons que, sortint de les nanses, formen un arc que delimita l'espai inferior on s'ubiquen 4 mitjos cercles concèntrics, separats per línies corbes parelles que els uneixen. Mentre que la part inferior del vas no disposa de decoració.

Fig. 2. Gran tenalla recuperada a la Cova Xafarroques. Situada a la l'entrada dreta d'aquesta cavitat. Troballa del Sr. Griera, intervenció arqueològica de M. Cinta Muntañés, 1996. Peça dipositada al Museu de les Terres de l'Ebre (Amposta) Font: Museu de les Terres de l'Ebre.

La recuperació d'aquest vas va permetre la realització d'una intervenció arqueològica controlada que va permetre localitzar un conjunt de material arqueològic conformat sobretot per restes ceràmiques, òssies i indústria lítica. Tan la tenalla com la resta de material es troba en curs d'estudi definitiu, però les primeres

observacions indiquen una coherència tipològica i cultural de tot el conjunt. Pel que fa a la tenalla, és veritat que la morfologia recorda les formes de grans contenidors del Neolític antic, però la profusió de la decoració, sobretot els motius i la seva disposició, recorda les decoracions utilitzades en el moment de l'edat del bronze inicial, sobretot aquest motiu de tipus circular també present en les estructures ben datades del jaciment del Molló i amb paral·lels menys contextualitzats en els materials d'altres cavitats, com a les coves de Janet i Marcó (Vilaseca 1939. Cal destacar la gran proximitat morfològica i decorativa amb el vas localitzat fa anys a Pinell de Brai, actualment exposat al Museu de Tortosa com han assenyalat en el seu estudi J. Bosch, M. Mar Villavi i T. Forcadell (en premsa), amb els quals es coincideix plenament per la cronologia proposada per la tenalla de l'Aumediella. Finalment, indicar que actualment el vas de l'Aumediella forma part de l'exposició permanent del Museu de les Terres de l'Ebre.

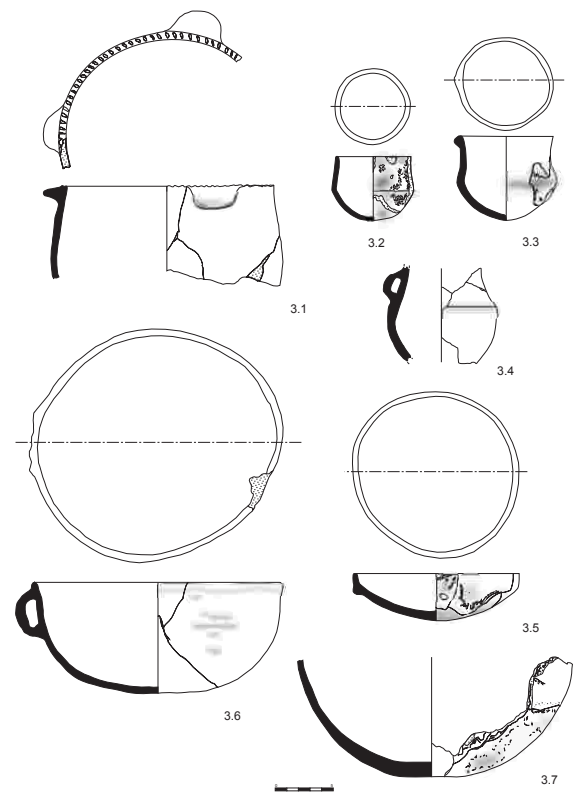

Fig. 3. Figura amb el material ceràmic recuperat pel Sr. Griera, anys 1968, Centre d'Interpretació Arqueològica de Benifallet. Dibuix: A. Gómez, Digitalització: R. Alcàntara (@GRAMPO, UAB).

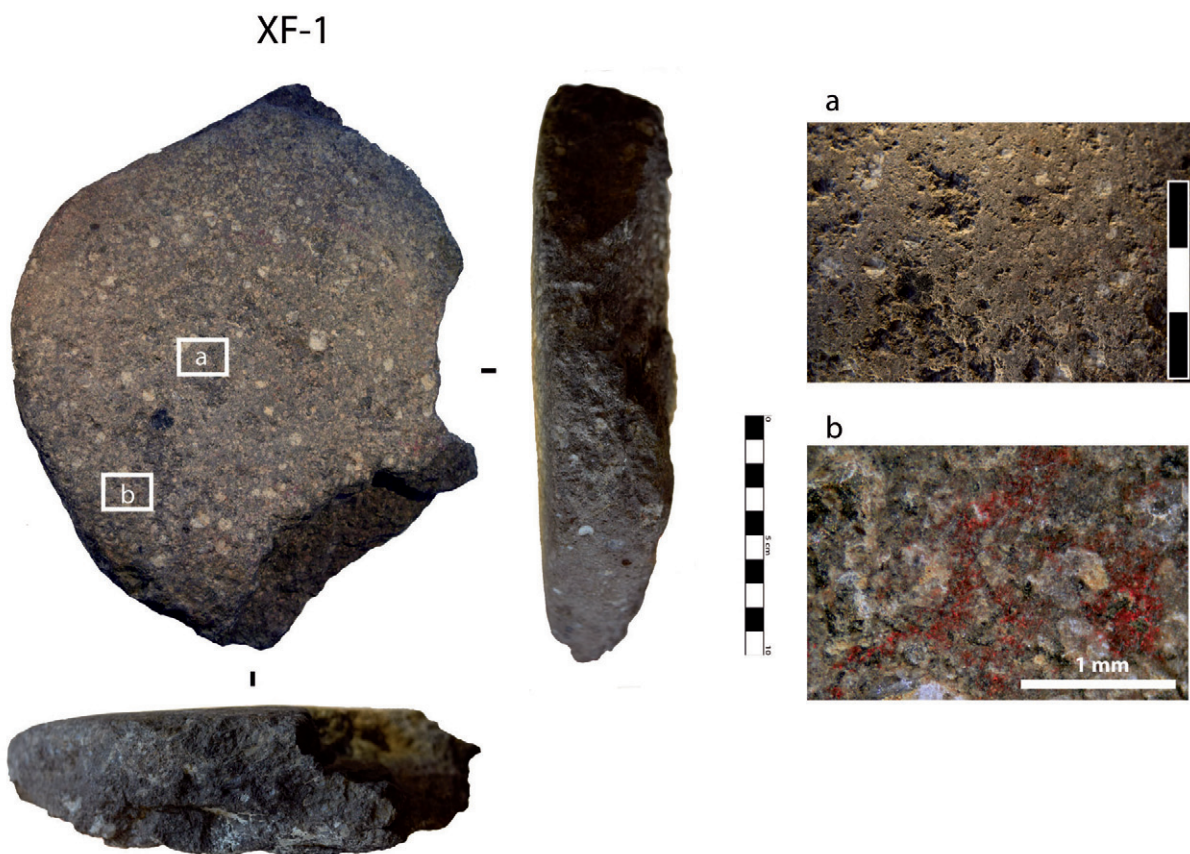

Fig. 4. Fragment de molí procedent de la Cova Xafarroques. XF-1 sobre roca granítica. a) Superfície activa polida; b) Possibles restes de pigment (lupa binocular, 10x). Elaborat per M. Bofill (SAPPO-UAB).

El conjunt d'objectes de la Cova Xafarroques

El conjunt d'objectes de la Cova Xafarroques està format per una concentració diversa de fragments ceràmics i indústria lítica que prové de la col·lecció conservada al Centre d'Interpretació de Benifallet.

Els materials ceràmics corresponen a un conjunt de 7 peces en força bon estat de conservació. Es tracta principalment de formes, vores associades a perfils sencers i vasos sencers de recipients de mida petita i mitjana.

— Tenalla amb vora amb decoració incisa i dues llengüetes. 6 fragments. Acabat allisat si bé presenta abundants concrecions. Pasta molt ben depurada i desgreixant de mida petita. Coccio reductora per a l'interior i oxidant a l'exterior. (Fig. 3.1).

— Vas carenat amb enfonsament al centre. 5 fragments. Acabat amb brunyit interior i exterior. Coccio reductora completa, de color

negre. Presenta un desgreixant de mida gran si bé no s'aprecia quars ni quarsita a la pasta. Sense decoració. (Fig. 3.2).

— Vaset carenat format per 6 fragments. 121 g. Acabat amb brunyit exterior i polit interior. Coccio mixta i desgreixant inapreciable. Sense decoració amb protuberància a la vora. Carena baixa. (Fig. 3.3).

— Fragment de vas carenat, parcialment conservat i amb nansa vertical de cinta. 9 fragments. Ø 6,4 cm. Acabat amb brunyit a l'exterior i polit a l'interior. Coccio reductora completa i pasta ben depurada. (Fig. 3.4).

— Vas carenat amb nansa vertical de cinta. 9 fragments. Ø 6,4 cm. Acabat amb brunyit a l'exterior i polit a l'interior. Coccio reductora completa. Pasta ben depurada. (Fig. 3.5).

— Plat carenat. 8 fragments. 198 g. Acabat amb brunyit exterior i interior amb possible nansa de cinta horitzontal. Pasta ben depurada amb desgreixant de gra petit i mitjà (s'aprecia quarsita). (Fig. 3.6).

— Fragment de base arrodonida. 8 fragments. 476 g. Ø base 6 cm. Acabat amb brunyit a l'exterior i allisat a l'interior. Presenta concrecions a les dues cares. Coccíó reductora completa (negre-marró). Pasta ben depurada amb desgriant de mida gran. S'observa la presència de mica daurada de gra petit i feldspats. (Fig. 3.7).

Tipològicament destaca la presència de vasos carenats; aquests morfològicament presenten una datació relativa atribuïda al bronze inicial i mig. Malgrat això, alguns dels vasos, com el n° 5 i el n° 6, podrien tenir una cronologia més antiga. El conjunt presenta certa uniformitat, si bé es desconeix la seva funcionalitat final, no es descarta l'ús principalment domèstic d'aquestes vaixelles.

El conjunt de restes macrolítiques recuperat a la Cova Xafarroques està format per 23 peces, totes corresponents a còdols de riu (accés local), excepte una llosa manufacturada a partir d'un bloc de morfologia paral·lelepípeda (XF-77). Les roques més utilitzades són les ígnies de gra fi i les sorrenques de gra fi. Destaquen 7 artefactes dels quals hem pogut identificar traces diagnòstiques del mode de funcionament i de les possibles activitats en les que varen participar. Tot i aquesta proposta inicial, caldrà realitzar un estudi més exhaustiu de les traces d'ús dels artefactes amb diferents escales d'observació i comparar-les amb referents experimentals (Adams et al., 2009; Bofill, 2015).

L'artefacte de dimensions més grans és un fragment de molí o llosa (XF-77) elaborat amb una roca magmàtica tipus granitoide de granulometria gruixuda, amb grans de quars de fins a 8-9 mm. La superfície activa destaca per presentar una morfologia en secció convexa i una topografia marcada pel desenvolupament d'un polit molt intens, fossetes de repicat intens (possible revifat de la superfície), i petites taques de coloració vermella que caldrà validar si es tracta de pigments o no. La secció convexa de la cara activa ens indica que aquest molí hauria estat utilitzat amb una mà de molí llarga que sobrepassaria l'amplada del molí.

L'únic artefacte que presenta traces d'haver

estat emprat com a mà de molí és XF-2, un còdol de calcària de morfologia en planta oval i secció convexa. La seva cara activa presenta traces de desgast associades a la mòlta d'un material dur com els grans de cereal.

A continuació, destaca un conjunt de quatre allisadors, un d'ells amb possibles traces d'haver treballat pell animal (XF-4), i altres amb senyals d'haver funcionat ocasionalment també com a percussor. Per últim, es documenta un còdol petit de granit (XF-18) que presenta senyals d'haver actuat com a suport repercutor d'alguna activitat de percussió amb ítems de petites dimensions (talla lítica, perforació d'objectes petits, etc.).

Cal destacar també que algunes de les peces presenten traces de possibles termoalteracions, com per exemple XF-1, 9, 11 i 10.

La resta de peces són còdols amb traces poc clares que, per ara, no podem adscriure a cap tipus concret d'artefacte. Algunes d'elles podrien correspondre a fragments de possibles eines o constituir matèria primera aportada al jaciment (sense presentar traces de manufactura o ús) i que podem considerar com matèria seleccionada i emmagatzemada per fabricar artefactes.

Les restes lítiques tallades estan formades per un total de 52 productes, entre els quals es distingeixen 6 nuclis, 2 eines de sílex, 2 laminetes, 3 fragments de làmina i restes de talla formades principalment per esclats corticals (N=24) i no corticals (N=15) de mides i materials diversos. D'entre els materials seleccionats per a la talla destaquen el quars blanc, el sílex marró, el sílex gris i el xert en diferents graus de qualitat.

Les dues eines podríem classificar-les de raspadors. La peça XF-61 està tallada sobre sílex marró amb restes encara presents del còrtex del nucli original. La peça XF-49 està fabricada amb sílex gris i presenta retocs fins en algun dels seus laterals.

DISCUSSIÓ: UNA PRIMERA APROXIMACIÓ I PROPOSTA DE FUTUR.

Els treballs de síntesi i la revisió dels materials antics precedents de les intervencions a les coves de Benifallet mostren una gran riquesa arqueològica i una potent singularitat. Destaquem en primer lloc la singularitat de la gran tenalla localitzada amb decoració plàstica de tipus barroca, amb motius que recorden els temes solars. Es una peça molt singular a més la seva localització insitu la converteix en una peça única. Malauradament la no continuïtat de la recerca en aquesta part de la cavitat impedeix conèixer de manera més detallada la funció. Cal recordar que la troballa de grans vasos ceràmics en cavitats, si bé és freqüent a tota la península ibèrica des del neolític antic epicardial, no es disposa de elements complets ni de gaire informació sobre el context. La presència d'aquests vasos s'associa a les activitats d'emmagatzematge de productes de tipus líquid o semilíquid vinculats a espais d'habitació o, en altres casos, a espais d'estabulament. Per la cova de l'Aumediella aquestes possibles funcionalitats caldrà definir-les en el futur.

La resta de material ceràmic destaca també pel seu nivell de conservació, amb escassa fracturació i un patró baix de desgast i erosió. Aquest fet fa pensar en una poca mobilitat d'aquests vasos i/o una ràpida formació del dipòsit arqueològic. Aquest tindria sentit en contextos funeraris o en assentaments de durada curta o esporàdica en temps i espai.

Davant d'aquestes evidències arqueològiques, es pot afirmar que la ocupació d'aquestes cavitats s'inicia al calcolític fins al final del bronze, és a dir, cobreix del III al II mil·lenni, tot i que no es descarta la presència d'ocupació anterior a la zona. Els paral·lels principals al conjunt provenen del jaciment ben contextualitzat a l'aire lliure del Molló, i dels nivells antics de les coves de Janet i Marcó. Aquesta proximitat formal dels vasos d'emmagatzematge permet pensar en una seqüència més llarga en temps, on sembla que aquest tipus de contenidors és ben present durant el bronze final i primera edat del ferro.

Les coves però, no són l'únic testimoni de la

prehistòria recent. En efecte, prop d'aquestes cavitats tenim documentats assentaments tant a l'aire lliure com en cova, entre els quals cal assenyalar el jaciment de la Xalamera, del bronze final II i amb una ocupació del ferro ibèric, com seria el cas també del jaciment d'Aldovesta, o el Martorell, considerat un lloc d'habitació amb estructures conservades adscrit al bronze final III, si bé després presenta una ocupació romano-republicana. D'aquest moment també data el jaciment de la Roca Roja, amb una cronologia de bronze final. Totes elles però, ja més recents que les ocupacions de les cavitats ressenyades en aquest article. Per tal de recuperar les seqüències estratigràfiques i identificar possibles sincronies entre els diversos jaciments en cova i a l'aire lliure de l'entorn més immediat al conjunt de les coves de l'Aumediella, el futur s'orienta doncs cap a la realització d'una verificació estratigràfica de la cavitat de Xafarroques en el marc d'un projecte de recerca que permeti i aporti el coneixement bàsic per a la caracterització d'aquesta àrea d'expectativa arqueològica

Agraïments

Aquest treball ha estat possible gràcies a l'ajuda del Serveis Territorials de Cultura de la Generalitat de Catalunya (Sr. Joan Martínez) i a l'Ajuntament de Benifallet i del Museu de les terres de l'Ebre. També hem d'agrair l'ajuda de Jesús Griera, Roger Griera i Miquel Nebot per les informacions i dades facilitades, i al Museu de les terres de l'Ebre i al Museu d'Arqueologia de Catalunya- Barcelona les facilitats en la revisió i estudi dels materials depositats. Aquest estudi s'inclou en el Projecte de Recerca Direcció General de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya (període 2014-2017): "INTERACCIÓ ENTRE ELS AMBIENTS FLUVIALS I LES PRIMERES SOCIETATS AGRÍCOLES. Contribució al seu coneixement a partir de l'anàlisi arqueològic de la Vall de l'Ebre (sector Ribera d'Ebre) i la Noguera Pallaresa (sector Gerri de la Sal). IP. Dr Miquel Molist Ref. 2014/100633. Aquest treball també s'ha beneficiat de l'ajuda ICREA-Acadèmia del prof. Miquel Molist.

BIBLIOGRAFIA

- AAVV. 1982, *Inventari arqueològic del Baix Ebre*, Servei Arqueologia. Generalitat de Catalunya.
- ADAMS, J.; DELGADO, S.; DUBREUIL, L.; HAMON, C.; PLISSON, H.; RISCH, R., 2009, Functional Analysis of macro-lithic artefacts: a focus on working surfaces, *in*: STERNKE, F.; EIGELAND, L.; COSTA, L.-J. (ed.), *Non-Flint Raw Material Use in Prehistory. Old prejudices and new directions. Proceedings of the XV World Congress (Lisbon, 4-9 September)*, UISPP. Oxford, 43-66 (BAR International Series, 1939).
- ASENSIO, D., BELARTE, M. C., FERRER, C., NOGUERA, J., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. 1994-1996, El poblament de les comarques del curs inferior de l'Ebre durant el bronze final i la primera edat del ferro, *Primera Taula Rodona de Sant Feliu de Codines*, *GALA*, 3-5, 301-317.
- BALDELLOU, V. 1971, La necròpolis prehistòrica del Barranc d'en Fabra (Amposta), *Boletín Arqueológico*, época IV, fas., 113-120.
- BOFILL, M. 2015, *Inicio y consolidación de las prácticas agrícolas durante el neolítico en el Levante mediterráneo (septentrional y central): El proceso de molienda y trituración a partir del análisis funcional del instrumental macrolítico*. Tesis Doctoral, Departament de Prehistòria, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
- BOSCH, J. 2001, Les ocupacions prehistòriques de caçadors-recol·lectors a la Cova del Vidre (Roquetes). Assentament i clima, *Recerca*, n.5, 9-20.
- BOSCH, J. 2005, *El procés de neolitització a la regió del curs inferior de l'Ebre*. Tesis doctoral. Universitat de Barcelona.
- BOSCH, J., FORCADELL, A. I VILLALBÍ, M.M. 1992, Les estructures d'hàbitat a l'assentament del Barranc de Fabra (Montsià), *9è Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*. Puigcerdà, 121-122.
- BOSCH, J., VILLALBÍ, I M.M. FORCADELL, A. (en premsa), Dels primers metalls a l'arribada dels "homes rojos" a les boques de l'Ebre, *in* *Homenatge al prof. Jose Luis Maya*, IEL, Lleida.
- CARDONA, F (Ed.) 1990, El bloc de Cardó. *Grans cavitats de Catalunya*, II volum: El sistema mediterrani i la depressió central, 339-345.
- COLOMINAS, J. 1931, Cova de l'Aumediella (Benifallet). *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* MCMXXI-XXVI, vol. VII, 60-61.
- DEL CASTILLO, A. 1928, *La Cultura del vaso campaniforme : su origen y extensión en Europa*, Universidad de Barcelona. Facultad de Filosofía y Letras, Barcelona.
- DURAN, G.; NOGUERA, J. 2005, El neolític a la Ribera d'Ebre, *Miscel·lania del CERE*, 17, 143-163.
- ESPELEO CLUB DE GRÀCIA. 1984, Contribució al catàleg espeleològic del Baix Ebre (Tarragona), *Exploracions*, n. 8, 47-57.
- ESTEVE GÁLVEZ, F. 1954, Investigaciones arqueológicas en las terrazas cuaternarias del curso inferior del Ebro. Itinerario primero: de Amposta a la Carrova y Campredó. *Noticiario Arqueológico Hispánico*, III-IV.
- ESTEVE GÁLVEZ, F. 1966, La cueva sepulcral del Calvari d'Amposta, *Pyrene* 2, 25-50.
- ESTEVE GÁLVEZ, F. 2000, *Recerques arqueològiques a la Ribera Baixa de l'Ebre I. Prehistòria*, Museu del Montsià. Ajuntament d'Amposta.
- FORCADELL, T. S VILLALBA, M.M. 1999, Cova Cervereta: una nova cavitat sepulcral de finals del neolític al curs inferior de l'Ebre, *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia Castelló*, 20, 37-54.
- GENERA, M. 1990, *L'Ebre final: del Paleolític al món romà*. Cooperativa Gràfica Dertosenca. Tortosa.

GÓMEZ, A.; RIOS, P.; PIERA, M.; MOLIST, M. 2016, Elements for the definition of the Bell Beaker horizon in the Lower Ebro Valley: preliminar approaches, in E. Guerra, C. Lies-sau. *Proceedings of the XVII UISPP World Congress. Analysis of the Economic Foundations Supporting the Social Supremacy of the Bell Beaker Groups*. Volume 6, Session B36. Archaeopress Archaeology, 141-156.

MONTAÑÉS, M. C. 1996, *Memòria de l'excavació d'urgència duta a terme a la Cova Xafarroques, Benifallet, Baix Ebre, 1986*. Servei d'Arqueologia Generalitat de Catalunya. a la Cova Xafarroques (Benifallet, Ribera d'Ebre), Informe lliurat al Servei d'arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

NOGUERA, J. 2006, *Gènesi i evolució de l'estructura del poblament ibèric en el curs inferior del riu Ebre: la Il·lervània septentrional*. Dirigida per Joan Sanmartí Grego. Tesis Doctoral. Universitat de Barcelona, Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia. Facultat de Geografia i Història. Barcelona.

PIERA, M. 2010, *Memòria de la prospecció arqueològica a l'entorn del Polígon "El Molló" (Móra la Nova i Tivissa)*. Arqueociència. Memòria lliurada a l'Àrea de Coneixement i Recerca de la Direcció General del Patrimoni Cultural.

VALLESPÍ, E. J. 1957, Excursión arqueológica a Nonaspe, Fayón (Zaragoza) y Ribarroja de Ebro (Tarragona), en enero de 1955, *Caesaraugusta* 7-8, 150-154.

VILASECA, S. 1939, Dos cuevas prehistóricas de Tivissa (provincia de Tarragona), *Ampurias*, 1, 159-185.

VILASECA, S. 1953, *Las industrias del sílex tarraconense*. Instituto Rodrigo Caro/CSIC, Madrid.

VILASECA, S. 1973, *Reus y su entorno en la prehistoria*. Asociación de Estudios Reusenses, Reus.